HISTORISCHE KRING **'IN DE GLORIOSA'**

Ankeveen • 's-Graveland • Kortenhoef

12e Jaargang nr. 1, februari 1995

IN DE GLORIOSA

Historische Kring Ankeveen, 's-Graveland en Kortenhoef

12e jaargang nr. 1, februari 1995

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag. ISSN: 0927-829X

Redactie:

A.D. Wumkes,
Oudergaard 164,
1241 AZ Kortenhoef,
tel. 035 - 561100.

B.J. van der Kolk,
Multatulilaan 66,
1215 BK Hilversum,
tel. 035 - 240412.

D. Buitenhuis,
Leeuwenlaan 3,
1243 KA 's-Graveland,
tel. 035 - 560349.

Vormgeving & realisatie: G.A. van Kooten.

Tekening omslag: J.M. Veenman.

INHOUD

Opening van het eigen huis van 'In de Gloriosa' 7
door Evert van Tijn. Foto's: W. Abcouwer.

Een heel waardevol geschenk, 12
door het bestuur

Fraude in de 18e eeuw in 's-Graveland 13
door W.J. Kozijn

De Zondagsrust 20
door A.D. Wumkes

Verdwenen molens in en rond Ankeveen 23
door B.J. van der Kolk

Wie weet het antwoord? 29

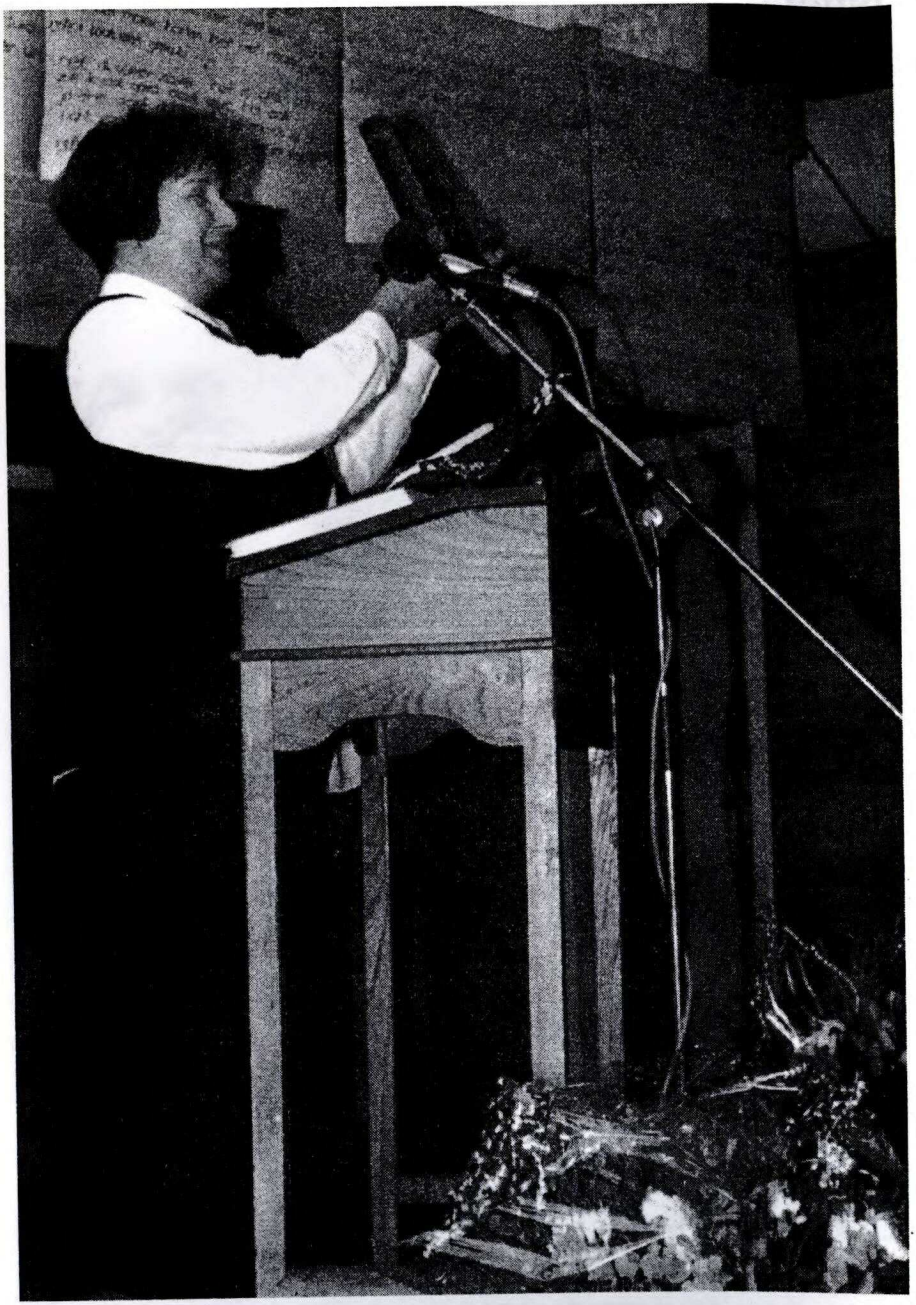

De leiding is bij de voorzitster in goede handen

OPENING VAN HET EIGEN HUIS VAN 'IN DE GLORIOSA'

De hele gemeenschapsruimte van de St. Anthoniusschool was op zaterdag 17 december 1994 gevuld met belangstellenden voor de 'symbolische verhuizing' van de Historische Kring Ankeveen, 's-Graveland, Kortenhoef naar het nieuwe 'historische centrum' aan de Kerklaan, de voormalige brandweergarage. Het was een feestelijke bijeenkomst. Al die mensen waren immers vooral gekomen om 'In de Gloriosa' te feliciteren en te complimenteren met het eerste eigen clubgebouw.
Vooraan zaten burgemeester W.J. Kozijn en de wethouders D.H. 't Hoen en F.J. Staal. Maar ook waren de raadsfracties van Dorpsbelangen, D66 en CDA en PvdA/Groen Links in meer of mindere mate vertegenwoordigd. En ook de bestuursleden van de Vereniging Curtevenne en de Curtevenne Stichting zaten broederlijk bijeen.
Voorzitter Clementa van den Velden vertelde dat 'In de Gloriosa' nu voor het eerst in haar 12-jarige bestaan een eigen dak boven het hoofd heeft. En dat voelt toch heel anders dan de gehuurde daken van eerst het Lambertushuis en de afgelopen jaren de St. Antoniusschool, ondanks alle goede herinneringen en successen.
Zij roemde met name de overstap naar de zolder van de St. Antoniusschool, in verband met de snelle groei van 60 naar 350 leden die daarop volgde. Toen twee jaar geleden de boodschap kwam dat ook de huisvesting in de St. Antoniusschool niet blijvend was, is wel eens getwijfeld.
Net als na het vertrek uit het Lambertushuis, werd Het Kraaiennest weer aangeboden. "Maar het was nog steeds te ver weg, vooral voor onze oudere garde evenals de voorstellen voor Boekesteyn en Gooilust, waar de wethouder mee kwam. Doch toen hij het aanbod deed van de oude brandweergarage werd dat anders. Ondanks de twijfels en vragen, want het had veel achterstallig onderhoud. Maar toch." Bud Huibregtse maakte de tekeningen. Een aannemer kwam kijken en schatte de kosten van restauratie en verbouwing op f. 160.000,-. De notaris waarschuwde dat de noodzakelijke contributieverhoging van 5 gulden per jaar moest worden goedgekeurd door de ledenvergadering.
Clementa van den Velden: "Maar de jongens waren toen al aan het werk. Probleem was niet ze aan het werk te krijgen, maar ze niet te snel te laten gaan. Het gebouw was nog niet van ons, alles wat we deden was

Marius van Ee, ons nieuwe erelid

voor eigen risico. Eén van de bouwers heeft een dagboek bijgehouden. 'Alweer een bouwstop van de voorzitter', klaagt hij erin. Maar het resultaat is fenomenaal en door hun inspanning zijn de kosten teruggebracht tot f. 40.000,-! Wij zijn trots op ons 'paleis van volksvlijt', al zijn de vrouwen blij dat zij hun jongens nu weer thuis hebben."
Daarom kreeg elke 'jongen' als dank voor de inzet en het plezier een kaart met foto's van het nieuwe paleis en de oude garage aangeboden, met voor hun vrouwen een boeket. Aansluitend leverde de video van het verbouwingproces het bewijs van kracht van de historische kring op bouwkundig gebied.
Het ontlokte burgemeester Kozijn de ontboezeming: "Stel je voor dat we dit als gemeente hadden moeten doen. Zo blijkt toch maar dat lang niet alle verenigingen bij de gemeente hun hand komen ophouden als er iets gedaan moet worden."
De burgemeester vergeleek het bouwproces met de tocht naar het Beloofde Land, met dit verschil dat Mozes dat land niet mocht binnentrekken, en ds. Wumkes in de voormalige garage kind aan huis is.
Ook wethouder 't Hoen, tot mei van dit jaar verantwoordelijk voor de huisvesting van de historische kring, was vol lof. " 'In de Gloriosa' werd pas enthousiast toen de brandweeergarage in beeld kwam. Het is nog even moeilijk geweest, maar het liep goed af. Ik heb er een fijn gevoel van overgehouden. Het college van B en W heeft u een bepaalde kant opgestuurd en u hebt dat goed en met veel eigen initiatief opgepikt", zei hij, voor hij de voorzitter uit zijn eigen collectie het boek Herinneringen aan Vijf Landen van Frans Ernst Blaauw overhandigde, waarin de vroegere eigenaar van onder meer Gooilust verslag doet van zijn jachtpartijen en zijn paard Joe.
Het was niet het enige geschenk. Piet Neysen, die bedacht dat een loterij een goede bijdrage zou kunnen vormen in de kosten van het nieuwe gebouw, kwam een bedrag van 1500 gulden aanbieden. "Voor de gordijnen", zuchtte de voorzitter. Neysen legde uit dat het maar een voorschot is. Het geld is afkomstig van de verkoop van de videoband over Ankeveen. Aan acties zijn de komende maanden nog in elk geval te verwachten een wandeltocht, een kerkeveiling door de Vrienden van Antonius en de beloofde loterij.
Wim Hafkamp van de Stichting Curtevenne overhandigde zijn collega-voorzitter een onschatbaar geschenk. Twee clubvlaggen voor in de mast aan de Kerklaan. "Een voor in de was, een voor in de mast"

Het hijsen van de vlag! Ons huis is open.

legde Hafkamp uit. Maar niet dan nadat hij uitgebreid de kwaliteiten van de naamgever van de vereniging had geschetst, het lieftallige plantje Gloriosa.
Clementa van den Velden maakte van de gelegenheid gebruik om een officiële mededeling te doen. "Het eerste idee was de vlag in top te laten hijsen door erelid A.D. Wumkes. Maar zulke belangrijke handelingen doe je niet alleen. We hebben daarom besloten om tot tweede erelid van 'In de Gloriosa' te benoemen: Marius van Ee. Hij was onze eerste voorzitter en is altijd bij de vereniging betrokken gebleven, al woont hij nu in Kampen."
Het verleidde de heer Wumkes het woord te nemen: "Het oeroude woord zegt al: 'het is niet goed dat de mens alleen is'. Dat heeft ook betrekking op ereleden. Ik ben blij dat Marius nu mijn maatje is."
Tegelijkertijd riep het oudste erelid de 'meisjes van de jongens' uit tot leden-van-verdienste.
Tot slot bood één van de bouwers de vereniging een unieke aanvulling op de collectie aan, waaronder de dienstregeling 1939 van de Busdienst van de gemeente Hilversum en de 's-Gravelandse Paardetram.
Toen stapte hij in zijn 43 jaar oude Tempo Matador met een paar 'laatste spulletjes' erop, om voorafgegaan door de tamboers en fanfare van Amicitia de laatste tocht te maken van de St. Antoniusschool naar het 's-Gravelandse 'historisch centrum'. Daar aangekomen ging de vlag in top en werd het kostelijke gebouw officeel in gebruik genomen.

Evert van Tijn

EEN WEL HEEL WAARDEVOL GESCHENK!

Hoe gevaarlijk het is om te zeggen of te schrijven: 'de laatste' is weer gebleken. Dan is het af, op, uit, er komt niets meer. Maar ... tot onze grote verrassing bleek de opgave van het randschrift in de klok van de Hervormde kerk te Ankeveen (zie 'In de Gloriosa', november 1994) niet 'de laatste klank' van de artikelen over de klokken in onze dorpen ('In de Gloriosa' augustus 1993 en februari 1994) te zijn.
Het klokje in het oude raadhuis van 's-Graveland, later Coöperatieve Boerenleenbank/Raiffeisenbank, werd, toen de bank uit het gebouw vertrok, na enige tijd door het bestuur geschonken aan de heer J. Maaskant, die kassier was geweest. Zijn zoon, de heer B. Maaskant, die het later van zijn ouders kreeg, besloot onlangs het te schenken aan onze historische kring. En zo heeft het nu een plaats in ons eigen huis. Het is een geschenk waarvoor we heel dankbaar zijn. Het betekent immers dat een 'historisch' klokje van 's-Graveland weer terug is in onze gemeente en nu de meest geëigende plaats heeft gekregen die denkbaar is. In het torentje van het raadhuis waarin het vroeger hing, hebben de eigenaars nl. een vervangende klok laten plaatsen. Wij memoreren dat het randschrift van de klok luidt:

Anno 1730 Hendrik Kemper ' Amsterdam.

Is het bovenstaande nu 'de laatste klank' van het klokkenverhaal? We zullen dat -voorzichtig- maar aannemen. En nogmaals: Hartelijk dank, familie Maaskant!

Het bestuur

' De naam van de klokkengieter.

FRAUDE IN DE 18E EEUW IN 'S-GRAVELAND

of hoe de illegale zandhandel werd bestreden

Fraude is van alle plaatsen en alle tijden. Hebben we nu te maken met mensen die hun belastingbiljet onjuist invullen, zwart werken of de BTW ontduiken, in de 18de eeuw werd er in ons dorp gefraudeerd met zand.

Zoals we weten werd na 1625 een gedeelte van het onland afgegraven en het zand werd gebruikt voor de aanleg van de Amsterdamse grachtengordel. Als je over de Oude Meentweg rijdt, zie je dat het 's-Gravelandse deel lager ligt dan het Hilversumse. Het afgraven en verhogen van zand was lange tijd een belangrijke bron van inkomsten. De afzanding begon al in de vijftiende eeuw maar kwam pas in de zeventiende eeuw tot bloei (Ach lieve tijd, deel 8 blz 179). In twaalf jaar tijd werden de 's-Gravelandse Vaart (1638), de Naarden of Muider trekvaart (1641) en de Hilversumse of Gooise Vaart (1650) gegraven. In het begin werd vooral aan de westkant van het Gooi afgezand: op de Hilversumse Meent, in 's-Graveland en in de omgeving van de Gooise Vaart. Nadat in het rampjaar 1672 was gebleken hoe eenvoudig Naarden (door de Fransen) te veroveren was, verplaatste de nijverheid zich naar de omgeving van deze stad (Ach lieve tijd, blz 179). Het probleem was nu dat er in 's-Graveland illegaal werd afgezand. Kennelijk niet zo'n klein beetje ook en Naarden ondervindt daar economische schade van. Het is te begrijpen dat de vraag naar zand uit Naarden minder wordt als het elders weliswaar illegaal, maar goedkoper te krijgen is. Het probleem werd zo erg dat een aantal lieden daarover klachten indienen bij de Staten van Holland en West Friesland, vooral vertegenwoordigers van de Stad Naarden.

Als de Heeren Van Echten en Huydecooper van Maarsseveen op 10 augustus 1769 een inspectiebezoek aan ' 's Lands Fortificatiewerken' te Naarden brengen, gaan zij tevens de verboden afzanderijen in 's-Graveland bezoeken. Op 1 augustus van dat jaar had de Commandeur van Naarden C. van Gheel van Spanbroek bij de Staten geklaagd over de onoplettendheid van de Schout en Sluiswachter van 's-Graveland, Jan ten Dam. Zijn onoplettendheid had er toe geleid dat de 'sluiksanderijen seer gefavoriseert' waren.

De heren bezoeken 's-Graveland en Hilversum en rapporteren in 1770 dat er in Hilversum, aan de Hilversumse Vaart geen zand meer was

afgegraven of vervoerd, maar in 's-Graveland was dat wel degelijk het geval. Zij hadden het met hun eigen ogen gezien. Ondanks de plakkaten van de Staten werd er voortgegaan met het graven van zand en het vervoeren buiten 'het district 's-Graveland, naar de Vecht, naar Amsterdam, naar elders'.
Zij hadden er nog eens goed op aangedrongen bij de Schout en Geregten van 's-Graveland en Hilversum om de orders en de besluiten van de Staten goed op te volgen. Dat hielp echter niet veel, want 'nog onlangs gepasseerde daar dat deze recommondatien van even weinig vrugt souden sijn, als soo veel voorige van gelijke natuur.' Er moeten andere middelen worden aangewend om de illegale zandhandel tegen te gaan. Zij vragen aan enkele deskundigen advies: aan de commandeur van Naarden en 'den commies Thierens en andere dieskundige Persoonen'.
Zoals bij ieder voorstel dat bedacht is om fraude te bestrijden doet zich hier ook het probleem voor dat de goeden niet met de kwaden mogen lijden. Het zou toch te gek zijn dat in een gebied waar zand genoeg is, de eigen inwoners het niet zouden mogen afgraven en het elders zouden moeten kopen. De heren vinden het recht en billijk dat zand afgraven voor eigen gebruik gehandhaafd moet blijven. Een algemene ontheffing voor eigen bewoners dus.
Maar de ontheffing moet ook niet te algemeen worden want dat werkt misbruik in de hand en het werkt concurrentievervalsend naar het Naardense zand. Dat was ook de reden geweest waarom Naarden had geklaagd.
We gaan terug naar de achttiende eeuw en beseffen dat het vervoermiddel over langere afstand en met enig volume het schip is. De 's-Gravelanders zelf kunnen het per kruiwagen halen of met paard en wagen, maar als het over grotere hoeveelheden gaat dan is het schip het enige transportmiddel. Het zijn ook de schippers die veel aan de illegale zandhandel verdienen.
De zandschippers zouden aan het 's-Gravelandse (gratis verkregen) zand veel meer verdienen dan aan het Naardense. Niet alleen de schippers verdienden er meer aan ook de sluiswachters en de schout, die soms dezelfde persoon was, werd kennelijk goed bedacht. Wie een oogje dichtknijpt wordt beloond. 'Er is niets nieuws onder de zon' zou de Prediker zeggen.
Efficiënte maatregelen moeten er worden genomen. De heren bezoeeen

kers hebben er allereerst over gesproken met de hoofd-ingelanden van 's-Graveland. Hun medewerking aan de maatregelen is zeker noodzakelijk, zij zijn immers de baas over de polder 's-Graveland. Zij stemmen er mee in dat er een 'Reglement op de Afzanderijen agter 's-Graveland' komt. De oplossing wordt gevonden in de procedure voorstellen en in hard straffen van de overtreders.

De inhoud van het reglement

Afzanding aan de Hilversumse vaart, werd en blijft geheel al verboden. 'Van de Heide agter 's-Graveland sal niemand dan alleen de Ingelanden, of Ingezeetenen van het voornoemde Dorp, eenig sand moogen doen afgraaven'. Niemand zal zand mogen afgraven dan met toestemming van de eigenaar en het mag alleen gebruikt worden op eigen of gehuurd land gelegen op 's-Gravelandse aan de 's-Gravelandse- en Ankeveense vaart en aan de Vaart na de Uittermeerse Schans.
Dat is het beleid maar hoe moet het gehandhaafd worden. De volgende procedure wordt daarvoor ontworpen: Iedereen die zand wil vervoeren moet zich wenden tot een der hoofd-ingelanden. Die moet toestemming geven, nadat duidelijk is dat de eigenaar permissie heeft gegeven. Met dat certificaat moet men dan naar de commandeur van Naarden. Het declavatoir (de verklaring), zouden wij zeggen, luidt als volgt:

Certificeere ik Ondergeschreven Hooft-Ingeland van 's-GRAVELAND, dat ..... is een Ingezeten of Ingeland van 's-Graveland voornoemt, en dat dezelve in Eigendom of in Huure gebruikenden zeekeren ..... Mergen Land, gelegen ..... waarop hij geerne zoude doen brengen eenig Zand van de Zanderye van ..... met deszelfs permissie, zo als my gebleken is, kunnende hem hetzelve derhalve wel geaccordeerd weren.

Actum 's GRAVELAND

Cruciaal in het geheel is natuurlijk de rol van de schippers. We hebben al gezien dan Jan ten Dam het niet zo nauw nam. "Geene andere Schippers zullen deese Sand vervoeringen mogen doen dan die onder 's-Graveland woonagtig zijn en bij Hoofd-Ingelanden daar toe geadmitteert sullen werden".
Ieder jaar in de maand januari of februari moeten de hoofd-ingelanden

lijst met schippers toesturen aan de Commandeur van Naarden. Tegelijkertijd moet ook de lijst van hoofd-ingelanden met hun handtekening mee gestuurd worden. Het zetten van een valse handtekening moet gecontroleerd kunnen worden! Die Commandeur geeft dan een consent-billet af met de volgende inhoud:

IN gevolge de ſpeciale Laſt en authoriſatie van de Ed. Mog.. Heeren Gecommitteerde Raaden op den ondergeſchreeve Commandeur der Stad Naarden, werd mits deeſen gepermitteert aan N. N. om geduurende de tyd van te reekenen na den van de Sanderye van te moogen doen afgraaven en met Schipper. vervoeren Bokken Sand, na deſſelfs eige of gehuurde Landeryen, geleegen aan
Actum Naarden, &c.

"In gevolge de speciale Last en authorisatie van de Ed.Mog.Heeren Gecommitteerde Raaden op den ondergesschreeve Commandeur der Stad Naarden, werd mits deesen gepermiteert aan N.N. om geduurende de tijd van ..... te reekenen na den ..... van de Sanderye van ..... te moogen doen afgraaven en met Schipper ..... vervoeren ..... Bokken Sand, na dessels eige of gehuurde Landeryen, geleegen aan .....

Actum Naarden,"

Geen schipper zal enig zand mogen vervoeren zonder zulk een biljet en hij moet exact het zand halen op en brengen naar de plaatsen die op het formulier vermeld staan.
Zij gebruikten standaard formulieren voor deze procedure en neem maar aan dat de Commandeur uit Naarden de zaak goed controleerde om concurrentievervalsing te voorkomen.
Overtredingen worden streng bestraft. Als een schipper toch zonder het 'consent billet' zand vervoert en hij wordt gesnapt dan wordt zijn vaartuig verbeurd verklaard en hij zal in de toekomst nooit meer een vervoersbewijs krijgen.
Er worden niet meer dan zes beschikkingen tegelijk door de Commandeur verleend en ze zijn slechts drie weken geldig. Hij heeft ook tegen

de rapporteurs verklaard dat er scherp toezicht zal zijn. Hij zal "met alle moogelijke attentie vigileeren op het Maintien (handhaven) der Naardense Sanderijen, en tegen alle andere ongepermitteerde, soo door het van tijd tot tijd afzenden van patrouilles uit het Garnizoen van Naarden, als door het houden van goede correspondentie om te kunnen geïnformeert werden, of, waar, en wanneer eenige diergelijke verbode practycquen in het werk souden moogen gesteld werden, gelijk ook de opsiender van 's Lands Fortificatiewerken te Naarden van tijd tot tijd en soo dikwijls het noodig oordeeld, na alvoorens bij den Commandeur vernoomen te hebben, welke Consent-Biljetten door hem uitgegeven. sig na 's-Graveland zal begeven, om agt te houden, dat geene Sand vervoeringen contrarie diese ordres geschieden".
Hij zal bovendien alle schippers controleren op het bezit van bewijzen van toestemming. Bij het ontbreken daarvan worden zij onmiddellijk gearresteerd en naar Naarden opgebracht., hij verwacht daar eventueel steun bij te krijgen van Schout en Geregte van 's-Graveland. De schepen worden verbeurd verklaard. Die worden verkocht en de opbrengst is voor degene die de aanhouding en opbrenging hebben geklaard, uiteraard onder aftrek van kosten.
Opnieuw een middel om zich van een scherp toezicht te vergewissen. Stel je voor dat iedere politieagent de opbrengst van de verkoop van de auto zou krijgen die in beslag genomen wordt na te hard rijden.
De schippers die het zand uit Naarden vervoeren krijgen het een stuk gemakkelijker. Aan de 'Aanneemers der Naardense Sanderijen' worden zoveel voorbedrukte formulieren ter hand gesteld dat zij denken nodig te hebben. Zij dienen voor de schipper voor 'Pasport'. De tekst luidt:

L Aat paſſeeren Schipper N: N. met. deſſelfs Vaartuig geladen met Sand, en koomende van Naarden.
Actum den

"Laat passeeren Schipper NN met desselfse Vaartuig gelaaden met sand, en koomende van Naarden.

Actum den .....

De vervoerders worden hard aangepakt. Er is echter nog een onderdeel

in de vervoersketen die belangrijk is. Wil men zand buiten 's-Graveland brengen dan moet men door de Noorder- of de Zuidersluis of de Uitermeerse Schans.
De sluiswachter krijgt ook een controlerende taak. Die aan het Noordereinde van 's-Graveland zal geen zandschuiten die uit 's-Graveland komen mogen doorlaten die niet zijn voorzien van het 'Consent-Billet van den Commandeur van Naarden".
De sluiswachters van de Zuidersluizen van de Uitermeerse Schans mogen geen schepen laten passeren, zonder het passagebriefje getekend door de opziener van 's Lands Fortificatiewerken en niet ouder dan 2 dagen zijnde.
Zij moeten nagaan of de schipper wel over de juiste papieren beschikt. Als ze goed opletten delen ze mede in de opbrengst van de verkoop van de verbeurd verklaarde schepen. Doen ze toch een oogje dicht dan wacht hen een straf van f. 25,- per gepasseerd vaartuig. De procedure voor de Naardense zanderij is een gedegen.
De zandbazen in Naarden moesten een administratie bijhouden en het aantal verklaringen moest kloppen met het aantal uitgegeven 'paspoorten'.
Opvallend is dus dat de procedure van de 's-Gravelandse schippers veel zwaarder is dan voor de Naardense en dat feitelijk ook Naarden moet goedkeuren hoeveel en waar er zand in 's-Graveland mag worden afgegraven. Dat de Amsterdammers in 's-Graveland zich dat hebben laten welgevallen. Men was blijkbaar tot het inzicht gekomen dat de 's-Gravelanders het wel erg bont hadden gemaakt. De Ingelanden werken waarschijnlijk mee omdat het een oplossing van een reëel probleem is. In de tijd van redelijkheid en billijkheid zijn 's-Gravelandse regenten bereid zich te richten naar de militaire machthebbers van de stad Naarden.

RESLOUTIE

Gearreſteert het Reglement op de Afzanderyen agter 's Graveland, in deeſe geinſereert.

29 Maart
1770.

De regeling is aardig kloppend en werd in een resolutie vastgelegd die door de Staten op 29 maart 1770 werd aangenomen. Zij concluderen dat de ordres en de resoluties nu zodanig zijn dat kan worden opgetreden. En als de Schouten nochtans nalatig zijn dan zullen zij op passende wijze worden beoordeeld.
Ik weet niet of het probleem van de illegale zandafgravingen over was. Zeker is dat het systeem de controle bij de belanghebbenden legt en dat degene die aan handhaving meewerkt wordt beloond. Misschien een model om nog eens goed over na te denken.

W.J. Kozijn

Vorig jaar kreeg de gemeente uit de nalatenschap van de familie Six enkele historische stukken. Eén daarvan heeft de titel 'Extract uit het Register der Resolutien van de Edele Mog.Heeren gecommitteerde Raaden van 1de Staaten van Holland en West Friesland, genoomen op den 29 maart 1770'. Uit dank voor de schenking heb ik dit artikel geschreven dat op die resolutie is gebaseerd.

DE ZONDAGSRUST

'De geschiedenis herhaalt zich.' Aan dit bekende gezegde moest ik denken toen ik in oktober 1994 in de krant het voornemen van minister Wijers van Economische Zaken las om meer winkels de vrijheid te geven op zondag open te zijn. Van verschillende kanten werd protest aangetekend tegen dit voornemen, dat men zag als een aantasting van de zondagsrust.

De zondagsrust is een onderwerp met een wel heel oud en lang verleden - in 331 (!) wordt het vieren van de zondag als rustdag in het Romeinse rijk verplicht gesteld. Naarmate de tijd verstrijkt dringt het gevoel door, dat de zondag stoelt op het Vierde van 'De Tien Geboden', het Sabbatsgebod: die ene dag van de week waarop men geen werk zal doen (bijbelboek Exodus, Hoofdst. 20:8-11).

Als in 1815 onder koning Willem I de grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden in werking treedt, schrijft deze ook de openbare rust op

Interieur Herv. Kerk 's-Graveland met het bij de restauratie in 1936 weggenomen zgn. 'Doophek'

zondag in bijzonderheden voor. Maar voorschrijven en naleven zijn twee. A. van Roijen, schout van 's-Graveland en zijn medebestuurders zien dat heel duidelijk en zij nemen een besluit: *'Wij hebben goedgevonden te bepaalen zoals bepaald word bij deezen. Aldus gedaan in 's-Graveland 20 Jannuari 1818.'* Zij bepalen als volgt. Zij beginnen met te constateren dat de godsdienstige viering van de zon- en feestdagen niet zo verzekerd is als overeenkomt met het rechtmatige verlangen van de Koning (grondwet 1815!) en 'de billijke wens van allen braaven Ingezetenen'.
Zie ik u glimlachen bij 'braaven Ingezetenen'? Wij schrijven 1818! Het is de tijd van liberalisme en moralisme waarin de naar braafheid, deugd strevende mens op het stoeltje wordt gezet, ook in veel preken.
De goede orde moet hersteld worden. Dat is de plicht van de overheid. Maar het leidt ook terug tot 'die beginselen van Godsdienst en Zeden waarin vorige bloei en welvaart zulke machtige steunsels vonden.' Daarom wordt in vier artikelen samengevat waaraan de 's-Gravelandse ingezetenen zicht hebben te houden.

Artikel 1

Gedurende de zon- en feestdagen moeten alle winkels gesloten en alle neringen en landteringen geschorst blijven. Maar voor die dienen 'tot voeding of gezondheid' wordt een uitzondering gemaakt. Zij zullen alleen tijdens de kerkdiensten gesloten zijn. Evenwel: 'met uitzondering van dringende noodzakelijkheid'.
Een beperkte winkelsluiting dus. En wat te verstaan onder die 'dringende noodzakelijkheid' waardoor men ook tijdens de kerkdiensten terecht kan in de winkels (bakker, melkboer?) die dienen tot voeding of gezondheid.

Artikel 2

Van 's morgens acht tot 's middags vier uur moeten alle tapperijen dicht blijven.
Geen verleiding dus om tijdens de morgen- of middagkerkdienst in een tapperij een borrel te gaan drinken. Dan mogen ook geen 'gelagen gesteld', geen drinkpartijen worden gehouden. Wel kunnen 'passanten', doorreizenden die hard aan wat drinkbaars toe zijn tijdens kerktijd in een tapperij terecht. Het slot van artikel 2 is streng:
'Gedurende den ganschen dag zullen geen spellen nog luidruchtige

vermaakelijkheden gedoogd worden.'

Artikel 3

En kijk uit! *Overtredingen worden beboet met f. 25,-* en vijfentwintig gulden is in 1818 een heleboel geld. In welke zak zij verdwijnen? *Voor 1/3 deel in die van de 'aanklager'.* Kan dit ook een net woord voor 'verklikker' zijn? *De resterende 2/3 is voor 'de algemeene armen.'*

Artikel 4

'Tot de Bekeuringen worden speciaal geauthoriseerd alle officieren van politie en verdere functionarissen, aan welke de handhaving der rust en orde bij de wetten is toevertrouwd'. Bedoeld zullen zijn de dorpsveldwachters.

1818 en 1995

Andere tijden, andere zeden. Maar de zondagsrust blijft de aandacht trekken. De geschiedenis herhaalt zich.

A.D. Wumkes

Het stuk van 1818 is in het Streekarchief te Hilversum. Zie ook Mei-nr 1994, J. Kloosterman-Dekker, Het onderhouden van de zondag.

VERDWENEN MOLENS IN EN ROND ANKEVEEN

Een verkenning

In de nummers van 'In de Gloriosa' van februari 1985 en februari 1990 schrijft Jan Immerzeel een gedegen en uitvoerig verhaal over 'De Kortenhoefse Poldermolens' en 'De Kortenhoefse korenmolen'. In deze artikelen is veel materiaal bijeen gebracht over de molens van Kortenhoef. In het januarinummer van 1992 staat vervolgens een artikel van A.D. Wumkes en P.C. Lagas over 'De molens van 's-Graveland' waarin enkele 'grutmolens' ter sprake komen. Nu is dan Ankeveen wel langzamerhand aan de beurt. Maar in tegenstelling tot Kortenhoef en 's-Graveland is van de geschiedenis van de Ankeveense molens nog te weinig onderzocht om er een uitvoerig artikel aan te wijden. Een onderzoek naar de velerlei bronnen zullen ongetwijfeld veel meer aan het licht kunnen brengen over de toch niet geringe molengeschiedenissen van ons dorp. Maar voor ons verhaal zijn alleen maar de meest voor de hand liggende gegevens gebruikt. Het is wel mijn bedoeling om een wat uitvoeriger studie aan dot onderwerp te wijden. Nu nog dus alleen maar een wat summiere 'verkenning' over dit onderwerp.

Van de nog bestaande molen 'Hollandia' aan de Loodijk is heel wat bekend. We weten vanaf de 17e eeuw wie er molenaar is geweest en wanneer er kleine of grote herstellingen plaatsvonden. Het 'einde' van de waterverwerkende molen is eigenlijk in het geheel niet dramatisch geweest. Nog steeds staat de Hollandia als een pronkstuk aan de Loodijk, zij het dan dat de molenkap niet meer naar de wind gezet wordt, en de meest essentiële onderdelen van een watermolen, de watergang met het scheprad en het overige gaande werk eruit gesloopt is. Maar het is nu een goed gerestaureerde herinnering aan een tijd toen windmolens een belangrijke rol speelden in het dorpsleven en een onvervangbare functie in het voortbestaan van de polder hadden.
Ook de 'Berger molen' is nog een fraai monument dat evenzeer heeft bijgedragen bij het drooghouden van de Ankeveense landen.

Maar er is nog meer aan molengeschiedenis om en in Ankeveen. Al in de loop van de 16e eeuw is in het waterrijke gebied van Ankeveen en rond het Naardermeer waarschijnlijk al windmolenbemaling toegepast.

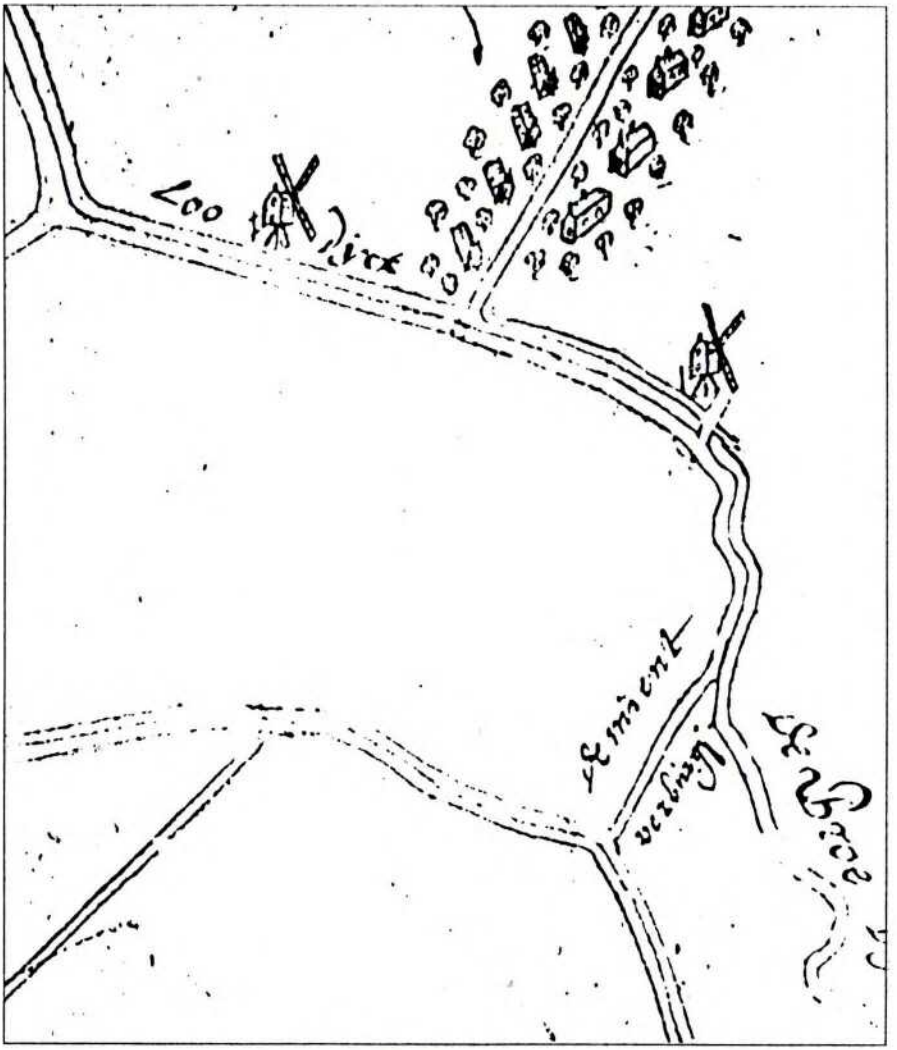

Kaart van Gooiland etc. (fragment) door: C. Danckersen de Rij

Zo heeft de molen 'Hollandia', of een voorganger, al voor 1650 de 382 ha grote polder van Ankeveen bemalen.
En op oude kaarten vinden we in 1636 al twee wipwatermolens getekend langs de Loodijk. Omstreeks 1655 is er sprake van de bouw van een windkorenmolen in Ankeveen, die in 1759 nog in functie was. Ook aan de Loodijk, bij de Broekerpolder, heeft een wipwatermolen gestaan, die pas omstreeks 1910 is afgebroken en waarover Kees Ha-

gen (Kees van de molen) nog herinneringen wist te vertellen. Het beeld van het 18e eeuwse Ankeveen moet dan ook gekenmerkt zijn geweest door meerdere molens die aan de polder een karakteristiek beeld hebben gegeven van draaiende wieken boven het uitgestrekte vlakke landschap van het kleine dorp.

De verdwenen molen langs de Loodijk

Op een kaart van Gooiland, getekend door de landmeter C. Danckersen de Rij uit 1636 staan langs de Loodijk twee wipwatermolens ingetekend. Eén op de plaats waar nu de 'Hollandia' staat, en één dichter naar 's-Graveland toe. Op oude kaarten van het gebied kan men op die plaats nog resten zien van een oude molenvaart. Wanneer die twee molens zijn gebouwd is niet bekend, maar het zal niet zo heel lang voor 1636 zijn geweest. Ook wanneer de molens gesloopt zijn is niet bekend, maar de veronderstelling is niet te gewaagd om aan te nemen dat bij de bouw van de grote achtkante watermolen de 'Hollandia', de tweede molen overbodig was geworden en dus daarom verdwenen is. Overigens hoeven we de nauwkeurige Danckersen de Rij er niet van te verdenken dat hij zo maar in het landschap wat molentjes 'rondstrooide' zoals bij minder consciëntieuze tekenaars wel voorkwam. De

molentypen die hij tekende lijken veel op de hier en daar nog bestaande wipwatermolens zoals o.a. het wipwatermolentje bij Breukelen (opname ± 1918). Ook is niet bekend wie er molenaars zijn geweest op de kleine molentjes, maar mogelijk dat dit nog eens aan het licht komt.

Een verdwenen windkorenmolen in Ankeveen

Na de ontginning van de moerassen, waar Ankeveen uiteindelijk uit ontstond, het graven van sloten voor de ontwatering, is er nog een lange periode geweest waarin de landbouw kon worden uitgeoefend op het nog tamelijk hoog liggende veen. De exploitatie van de turf die uiteindelijk uitliep op turf baggeren en tot gevolg had dat er grote watervlakten ontstonden, heeft pas in de 18e eeuw een (te) grote vlucht genomen. Er werd dus aanvankelijk rogge verbouwd waar na de drastische ontvening alleen nog maar weiland kon ontstaan. Kortenhoef had in 1650 al een windkorenmolen (J. Immerzeel) en het is een Kortenhoever die in 1650 een verzoek doet aan Gedeputeerde Staten van Holland, om in Ankeveen een windkorenmolen op te stellen 'tot gerief van de ingezetenen'. Het is Gurik Pauwelsz van Brevoort, zonder twijfel een molenbouwer, die dit verzoek doet. Hij heeft al toestemming van de Ambachtsheer van Ankeveen, Benedictus Schaeck, de eigenaar van Boekesteyn en Brambergen op het juist ontstane 's-Graveland. De ambachtsheer had zelf ook belang bij het bouwen van een windmolen, daar hij het 'windrecht' bezat en er dus voor hem ook belang bij was.

Het verzoek wordt door Gedeputeerde Staten in handen gesteld van de rentmeester der domeinen om advies.

De rentmeester heeft wel veel tijd nodig gehad om advies uit te brengen, òf zijn advies is negatief geweest. Want in 1655 verzoekt Gerrit van Brevoort nogmaals om een molen in Ankeveen te mogen plaatsen. Nu wordt de heer van Nederhorst gecommitteerd om met hem te onderhandelen over de te betalen jaarlijkse pacht.

De molen is dan ook gekomen, precies wanneer is niet bekend, en ook de plaats waar de molen werd gezet is niet duidelijk. In 1759 schrijft de 'Geheimschrijver van Staat en Kerke': "Hier is ook een koornmolen ten dienste der ingezetenen".

Maar in die 18e eeuw was de vervening al sterk in opkomst, speciaal het turfbaggeren, die ten gevolge had dat er steeds meer waterplassen ontstonden en graanteelt niet meer mogelijk was. Heel lang na 1759

zal de molen dan ook niet meer bestaan hebben. Het is alleen maar herinnering geworden aan een periode toen Ankeveen niet alleen een vervenersdorp was.

De verdwenen wipwatermolen langs de Loodijk (de derde)

In een bocht van de Loodijk, tegenover de Broekerpolder, staat bij een boerderij nog een klein gebouwtje dat een gemaaltje verbergt, op de plaats waar vroeger een wipwatermolen stond. In tegenstelling tot de andere verdwenen molens in en om Ankeveen, heeft de sloping van deze molen nog pas plaats gehad omstreeks 1900. Bij een interview met Kees Hagen (1966) bleek dat deze nog zelf op die molen had gewerkt en er levendig over wist te vertellen. Tot slot een amusant verhaal van hem over... een tijd die voor ons al zo heel lang gelden lijkt.

B.J. van der Kolk

Over de tweede molen

Ik heb Jan Verdonk, die een touwslagerij had, nog goed gekend. Ik weet nog dat daar een molen heeft gestaan. Ik ben daar nog molenaar op geweest als Jan Verdonk naar de markt was. Als ik je nou vertel dat ik ruim vier jaar op die touwbaan gewerkt heb. Ja, dat vak ken ik goed hoor.

Precies weet ik niet wanneer de molen gesloopt is. Ik werkte nog op de touwbaan toen die gesloopt is en toen was ik zo'n beetje 14-15 jaar. Dus dat zal begin 1900 geweest zijn. Hij is niet gesloopt uit bouwvalligheid, maar er werd een machine gebouwd. Een petroliemotor heeft er gestaan in een gebouwtje aan de Loodijk. Zo'n paf paf paf net als je in die veerschuiten had.

Dat ding daar heb ik ook nog verscheidene nachten bij zoekgebracht als jongen zijnde hè. Als de polder hoog was, ja, die boeren zeiden malen, malen, al slaap jij nooit, ja maar daar kun je niet buiten hè. Maar als 't dan te gek was dat Jan Verdonk twee, drie nachten in de weer was, dan kun je niet meer hè. Nou blijf jij dan vannacht hier Kees, dan kan ik een nacht slapen. Nou, dan bleef ik malen. Maar dat mocht het polderbestuur niet eens weten, want dat mocht niet hè. Want ik kon die molen en die petroliemotor net zo goed drijven als Jan Verdonk, want als hij dinsdagmorgen met touw naar de markt in Wezep ging toen de molen d'r nog stond, dan was ik molenaar en toen later, toen die motor

er stond, dan was ik machinist als hij naar de markt was.
Hij woonde niet in de molen, er stond zo'n heel laag huisje bij, want het was een molen, onder Breukelen staat er ook nog zo een. Het was een wipwatermolen. Want Willem Hazelaar, hij is een paar jaar ouder dan ik, toen had je op 's-Graveland het Boldrie, wat later Deis en Jacquemijns was, dat was de zaak van Boldrie en dan had je een metselbedrijf op 's-Graveland, dat was Gijzel en die twee hadden dat machinegebouwtje aangenomen waar die petroliemotor in moest komen. En toen was Hazelaar, die was krullenjongen bij Jan Boldrie in die zaak. Dus die was daar ook aan 't werk. Nou ja, hij was ook nog een jongen, maar hij was toch een paar jaar ouder dan ik, ik geloof dat ie nou drieëntachtig is. Maar goed, 's middags schaft daar. Jan Verdonk z'n molentje dat maalde als de pest hè. Kees, je houdt het wel in de gaten hè. En die ging altijd met zo'n ouwe bonker over z'n kop, z'n armen over elkaar alle middags zo zijn vaste uurtje aan die tafel. Nou ja en dat werkvolk dat aan dat machientje werkte, die hadden aan de onderkant op de molenwerf een rustig plekje gevonden, ook om een poos te leggen. Ik en Willem Hazelaar, twee van die knapen, waren over. Maar ik was die molen gewend, want dat was bij ons thuis een hele grote molen en daar was 't ook een molen. Maar in die jaren, toen werd er nog veel gemetseld, wel met Portland, maar een hoop schelpkalk en dat kwam toen in van die houten tonnen op het werk, niet in zakken, die kalk kwam in die tonnen. En dat vergeet ik nooit, daar lagen zo'n stuk of tien van die lege kalktonnen. En dat molentje stond als de pest te draaien, zuidoosten wind, flink hard. En ik zei tegen Willem: "Zullen we es een grapje hebben". Alles lag lekker te slapen. "Nou wat dan", zeid ie. Ik zeg: "Nou moet je es kijken". En ik een stuk of vier van die kalktonnen gehaald en die vlak bij de roeden zo achter elkaar gelegd. "Nou moet je kijken". Hup, een trap tegen dat vat en dat rolde tegen die roe aan. Rang! aan snippertjes en dat hele land lag vol. En meteen kwamen ze alle vier aan. Verdonk dacht dat de wereld verging! En weet je wat ik 's middags van Jan Verdonk moest doen; ja, slaan durfde hij ook niet. Om me pesten moest ik de hele middag met een mand op het land lopen om alle spaantjes op te rapen, in plaats van touw maken. Je kunt begrijpen, hij lag te slapen en dat maakte een lawaai! Hij dacht dat de molen in mekaar ging.

WIE WEET HET ANTWOORD?

Wie weet wie deze vrouw is?

Graag uw reactie aan:
J. Schriek, C. de Wijsstraat 17, Kortenhoef. Telefoon 035-563506.

DOEL: De Historische Kring heeft ten doel voorwerpen, afbeeldingen en archivalia betreffende de historie van de dorpen Ankeveen, 's-Graveland en Kortenhoef te verzamelen, te archiveren en ten toon te stellen, zomede de belangstelling daarvoor te bevorderen.
REALISATIE: Er is veel uit te pluizen, te verzamelen, te rangschikken en te publiceren. Bij al deze arbeid is uw hulp nodig, hetzij door informatie, dan wel financiële steun. Nieuwe leden heten wij van harte welkom!

Lidmaatschap	min. f. 20,- per jaar

BESTUUR:

Voorzitter:	C. van den Velden-de Groot, Kortenhoefsedijk 43, 1241 LN Kortenhoef. Telefoon 035 - 562525.
Secretaris:	G.V. van Vliet, C. Tromplaan 26, 1243 LA 's-Graveland. Telefoon 035 - 562653.
Penningmeester:	J. van Raam-Hansler, Reigerlaan 42, 1241 ED Kortenhoef. Telefoon 035 - 560446.

LEDEN:

M.A. Boeve-Bant,	Bergse Pad 6,	Ankeveen
J.C. Immerzeel,	Reigerlaan 26,	Kortenhoef
B.J. van der Kolk,	Multatulilaan 66,	Hilversum
J. Landwaart,	C. de Wijsstraat 13,	Kortenhoef
J. Schriek,	C. de Wijsstraat 17,	Kortenhoef
Vacant		

LEDENADMINISTRATIE: Telefoon 035-561102 A.P. Beyaard. Dries

BEZOEKAVOND/ADRES: Elke woensdag, na 20.00 uur,
Kerklaan 89, Kortenhoef.

POSTADRES: Postbus 31, 1243 ZG 's-Graveland

Bankrekening nr 38.82.88.930
Girorekening nr 544.86.37